

Harjoituksia toisin ajattelemiseen

Alastair Pennycook: *Language as a local practice*. London: Routledge 2010. 176 s.

ISBN 978-0-415-54751-2.

Ahkerasti julkaissut Alastair Pennycook esittelee uudessa teoksessaan teoreettisointiaan *kielestä paikantuneena käytänteenä* (*language as a local practice*). Momen muun nykykirjoittajan tavoin hän pyrkii purkamaan ja uudelleen käsitteellistämään 1900-luvun keskeisiä kielitieteellisiä käsityksiä. Pennycookin teos on kiinnostava puheenvuoro kielitieteen ja erityisesti soveltavan kielitieteen paradigmasta ja asemasta tässä maailmassa.

Pennycookin kritiikki kohdistuu ajatteluun, jossa kieli on nähty yhtenä, yhtenäisenä, kielijärjestelmänä tai Saussuren tapaan abstraktina systeeminä. Tämä niin maallikoille kuin kielitieteilijöillekin tuttu käsitys perustuu paljolti kansalliskielten ja -kulttuurien kontekstissa syntyneeseen ajatukseen kielistä selvärajaisina, toisistaan erillisinä systeemeinä. Teos heijastaa myös käynnissä olevaa siirtymää produktikeskeisistä, kielenainesta analysoivista lähestymistavoista kielellistä tapahtumista kuvaavaan etnografistyyppiseen tutkimusotteeseen.

Läheskään kaikki kirjan käsitteet eivät käännäy aivan helposti suomeksi. Annan siksi usein sulkeissa myös Pennycookin käyttämän englanninkielisen ilmauksen. Keskeiseen argumenttiin viittaavan sanan *local* olen kääntänyt useimmiten sanalla *paikantunut*, joka sopii kuvaamaan Pennycookin ajatusta kielen ja paikan kiinteästä suhteesta. Toisinaan olen käyttänyt myös sanaa *lokaalinen*.

Soveltavan kielitieteen teoreettisuus

Käsillä olevassa teoksessa Pennycook jatkaa ja kehittää edelleen aiemmissa teoksissaan aloittamaansa ajattelua soveltavan kielitieteen perusteista, kielikäsitteistä ja monikielisuudesta (ks. esim. Pennycook 2001). Tekijä liittyy itsensä intellektuaaliseen traditioon, joka ulottuu Bourdieusta Vološinovin ja Vicon kautta aristoteeliseen ajatteluun. Tämä perinne asettuu vastakohtaksi toiselle, viime vuosisadan kielitieteessä yleisemmälle linjalle, joka puolestaan kulkee Chomskyn ja Saussuren kautta Kantiin, Descartesiin, Port Royalin kieliooppiin ja Platoniin. Pennycookin mukaan jälkimmäinen traditio edustaa dekontekstuaalista tai Paul Kroskrytin mukaan *amputoitua* kielikäsitystä. Pennycook itse pyrkii osoittamaan kielen paikantuneisuuden – kiinnittyneisyyden oman aikansa ja paikkansa käytänteisiin. Näistä reunaehdoista ei pääse myöskään kielentutkimus. Myös tieteen kielikäsitteisiin ja -teorioihin vaikuttaa ajan ja paikan konteksti. Pennycookin kritisoimien käsitysten taustalla ovat vaikuttaneet esimerkiksi kirjoitetun kielen yhteiskunnallinen prestiisi – jota Per Linell (2005) on esitellyt kirjoitetun kielen vinoumaa käsittelevässä teoksessaan – ja kansallisvaltioiden kielipolitiikka.

Pennycook hahmottelee uudella tapaa kielen ja paikan suhteita. Kun hän puhuu kielestä paikantuneena käytänteenä, hän ei siis tarkoita pohjimmitaan vain klassisen sosiolingvistiikan perusolettamusta siitä, että kieltä käytetään eri tavoin eri

konteksteissa, eri tilanteissa tai eri paikoissa. Sen sijaan hänen perusteensa on, että kieli emergoituu sosiaalisten ja kulttuuristen käytänteiden tuotoksena. Näin ollen kielelliset käytänteet ovat lähikohteisesti paikallisia, tiettyihin kulttuurisiin olosuhteisiin sitoutuneita. Hän kuvaileekin otettaan kielellisten tapahtumien maantieteeksi.

Pennycook sitoutuu myös soveltavaan kielitieteeseen. Soveltava kielitiede ei ole hänen(kään) mukaansa teoreettisen kielitieteen toimeenpaneva jatke, vaan oma itsenäinen tieteenalansa, jonka tulee kehittää teorianmuodostusta omista lähikohdistaan käsin. Soveltavassa kielitieteessä teoria ja käytäntö eivät ole toisilleen vastakohtaisia, vaan molempuolisessa suhteessa toisiinsa sisältyviä. Kyseessä ei siis ole teorian soveltaminen käytäntöön. Teoriaa ja tutkimuksen tuloksia ei ainoastaan viedä kentän toimijoille, vaan kentältä ja käytännöstä myös tuodaan: ei ainoastaan esimerkkejä ja tutkimusongelmia, vaan myös teoretisoinnin aineksia. Tarkastelemalla käytänteitä ja toimijoille keskeisiä teemoja soveltava kielitiede luo uusia tutkimuskysymyksiä, mutta myös uudelleenteoretisointia. Tutkimusotteeseen sisältyy Pennycookin mielestä väistämättä myös yhteiskunnallinen ja poliittinen aspekti. Tiivistäen voisi sanoa, että tämäntyyppisellä tutkimuksella ”on väliä” myös tiedeyhteisön ulkopuolella – se voi olla tärkeää niin yksittäisten toimijoiden kuin tietyn yhteisönkin näkökulmasta.

Soveltavan kielitieteen tulee siis asettaa myös käsitteet kyseenalaisiksi. Teoksessa lähdetään siitä, että kieli, teoria ja käytäntö ovat kaikki *käytänteitä*. Pennycook suhtautuu varsin kriittisesti niihin soveltavan kielitieteen näkemyksiin, jotka ovat jättäneet teoretisoinnin ja kä-

sitteiden kriittisen tarkastelun syrjään. Näin hän toteaa tapahtuneen esimerkiksi toisen ja vieraan kielen oppimisen sekä monikielisuuden tutkimuksessa, joissa on kierrätetty vanhoja kielikäsitteitä kielen oppimisesta kielisysteemin sisäistämisenä tai monikielisuudesta ”monistettuna yksikielisuutenä”.

Kieli paikassa emergoituvana toimintana

Pennycookin näkökulmasta kieli ei ole *järjestelmä (system)* vaan *tekemistä (doing)* tai sosiaalista *toimintaa (activity)* – ja nimenomaisesti sellaista toimintaa, joka perustuu ihmisten tulkintaan *tilasta (space)*. Kielen toimintaluonnetta painottava näkemys asettuu myös vastakohtaksi *rakennelähtöiselle* ajattelulle. Näkökulma kieleen poikkeaa varsin paljon perinteisestä, saansurelaisesta, näkemyksestä. Pennycook ei näe kieltä apriorisena järjestelmänä; tässä hän seuraa Valentin Vološinovin näkemystä siitä, että kieli ei ole *annettu*, ei järjestelmä, jota ”käytetään” kontekstissa. Pennycook kuvailee kieltä kerrostumaksi, joka syntyy käynnissä olevan diskurssin toisteisuudesta. Samalla tapaa kuin polut ovat kävelyjen kerrostumaa, kieli on käytänteiden kerrostumaa. Näin ollen kielioppi ei siis ole joukko apriorisia sääntöjä, joita noudatetaan tai rikotaan: kielen systemaattisuus perustuu toistuvaan sosiaaliseen toimintaan.

Kielellisiä käytänteitä määrittää siis *toistuvuus*. Koska kielelliset käytänteet tapahtuvat paikassa, niiden toistamisessa on puolestaan kyse *relokalisoimisesta*. Pennycook korostaa, että juuri siksi toisto ei ole mekaanista eikä se synnytä identtisuutta. Koska aika-paikkaisuus on erilainen, se, mitä toistetaan, ei olekaan täsmälleen samaa, vaan aina vähän *uutta* tai hiukan *eri-*

laista. Toistuva käytänte on ”sama mutta silti erilainen”. Tätä tematiikkaa käsitellessään Pennycook viittaa muun muassa Gilles Deleuzen filosofiaan ja Nigel Thriftiin, jonka ajatusta ”hedelmällisestä mimesiksestä” hän lainaa. Kyseessä on kopiointi, joka ”kantaa hedelmää”, eli tuottaa uutta. Näkökulma on tuore ja kiinnostava; se on mielestäni yksi kirjan antoisista huomioista, jonka merkitystä esimerkiksi kielen oppimisen tutkimukselle lukija itse jää pohtimaan. Tätä aspektia Pennycook itse ei kuitenkaan käsittele.

Esimerkkinsä Pennycook tuo paljolti hiphop-kulttuurista, graffiteista ja taiteesta. Yhtenä esimerkkinä hän analysoi teoksensa kansikuvaa, brittiläis-nigerialaisen taiteilijan Yinka Shonibare MBE:n teosta *Reverend on Ice*. Perinteinen englantilainen 1700-luvun maalaus luistelevasta kirkkoherrasta on relokaloitu taideteokseksi, jossa päätön mallinukke on puettu kirkasvärisiin afrikkalaisvaikutteisiin batiikkivaatteisiin ja sijoitettu luistelemaan tekojälle. Erilaisten elementtien relokaloiminen ja yhteentuominen ei näin ollen vain toista, vaan luo uutta. Kuitenkin moni lukija olisi varmasti tutustunut mielellään myös selkeämmin juuri kielellisistä käytän-teistä poimittuihin esimerkkeihin.

Pennycook päätyy toteamaan, että kielen analyysissa *luovuutta* ei tule pitää poikkeamana, harvinaisuutena tai erityisenä lahjakkuutena, mutta ei myöskään chomskylaisessa mielessä kykynä generoida aina uusia rakenteita. Sen sijaan se on kielellisten käytän-teiden ydinominaisuus, kielenkäytön normi sekä analyysin lähtökohta. Prosessia, jossa kielelliset käytän-teet yhä uudelleen paikantuvat ja samalla uusiutuvat, luonnehtii siis luovuus. Tämä merkitsee sitä, että säännönmukaisuutta ei tule kuvata esimer-

kiksi kielellisistä säännöistä johdettuna, vaan toistuvien käytän-teiden myötä emergoituvana ja kiteytyvänä. Tässä Pennycook viittaa myös muun muassa Paul Hopperin emergenttiin kielioppiin.

Kielelliset käytän-teet: mitä ne ovat ja miten niitä tutkitaan?

Pennycook esittää, että tutkimuksen painopiste on monella tieteenalalla siirtymässä, tai jo siirtynyt, abstraktien entiteettien ja oletettujen universaalien tarkastelusta tutkimaan sitä, mikä on konkreettista, *partikulaaria*, *lokaalista* tai *juurtunutta* (*grounded*) toimintaa. Näin on jo tapahtunut esimerkiksi vuorovaikutustutkimuksen, keskustelututkimuksen ja literacy-tutkimuksen piirissä. Pennycookin tapauksessa näkökulman muutos merkitsee siirtymää oletettujen kielellisten rakenteiden, ilmiöiden tai taitojen analyysistä konkreettisesti havainnoitavien *käytän-teiden* havainnointiin ja tarkasteluun.

Käytän-te (*practice, practices*) on taa-jaan käytetty sana. Pennycook pohtii ja analysoi pitkälti omaa sananvalintaansa. Onko se uusi *diskurssi* – kaiken kattavaksi ja selittäväksi muotitermiksi päätyvä? Pennycook itse vastustaa tulkintaa, jonka mukaan käytän-teistä puhuminen merkitsisi uutta ”teoriaa kaikesta”. Omat lähtökohtansa hän näkee esimerkiksi Pierre Bourdieun ja yhteiskuntatieteilijä-filosofi Ted Schatzkin ajattelussa. Erityisesti hän pohjaa yhteiskuntatieteiden parissa tapahtuneeseen *käytän-telehtöiseen käänteeseen* (*practice turn*), joka määrittelee käytän-teen struktuurin, järjestelmän tai abstraktin diskurssin vastakohtaksi.

Mitä *käytän-teet* sitten Pennycookin mukaan ovat? Ensiksikin hän toteaa, että käytän-te ei ole *teorian* vastakohta, kuten

erityisesti englanninkielinen termi voisi antaa ymmärtää (vertaa *theory – practice* ja *teoria – käytäntö*). Kyse ei myöskään ole mistä tahansa *käyttäytymisestä* tai *toiminnasta*. Käsitettä ei myöskään tule ymmärtää synonyymiseksi kielen *käytön* (*use*) kanssa – silloin jos käsitettä käytettäessä erotetaan *kielijärjestelmä* sen *käytöstä*. Käytänteen Pennycook määrittelee *välitteiseksi sosiaalisiksi toiminnaksi*. Käytäntö on hänen mukaansa ehdottomasti *toimintaa*, mutta ei pelkkää *tekemistä*. Se on siis ylemmän tason käsite, joka ei ole suoraan samastettavissa esimerkiksi havainnoitavaan puhumiseen, lukemiseen tai kirjoittamiseen, vaan on pikemminkin tietty näitä organisoiva periaate. Käytänteen määrittelyssä on mukana siis myös toistuvuus. Yhtenä käytännön esimerkkinä kielellisestä käytänteestä Pennycook mainitsee postikorttien kirjoittamisen: kirjoittaminen on toimintaa, jonka tuloksena on tekstejä, mutta korttien kirjoittaminen, jossa toistuvat tietyt – esimerkiksi turistien lähettämille postikorteille tyypilliset – ratkaisut, on kielellinen käytäntö.

Käytänteellä on useita sukulaiskäsitteitä, ja liitoskohtia löytyy esimerkiksi genre- ja diskurssintutkimukseen. Pennycook itse erottaa kuitenkin käytänteen sekä diskurssin että genren käsitteistä, joiden määrittely perustuu myös tietyllä tapaa toistuvuuden ja piirteiden yhtäläisyyden tematiikkaan. Pennycook katsoo, että käytäntö käsitteenä on selkeästi toiminnallinen. Näin ollen se auttaa loiton tumaan erityisesti sellaisista staattisesti suuntautuneista genre- ja diskurssikäsitteistä, jotka tarkastelevat esimerkiksi genreä ajassa pysäytettynä ilmiönä tai tekstejä ja diskursseja tuotteina. Pennycook pitää käytännettä aina ensisijaisena. Käytänteistä mahdollisesti toimin-

nan myötä emergoituva tekstin tai vuorovaikutuksen rakenne on toissijainen: produkti tai artefakti.

Pennycook vetää rajaa myös keskusteluntutkimuksen suuntaan. Tämän lähtökohdat ovat hänen mielestään käytännelähtöisen ajattelun kanssa samankaltaisia siinä, että painopisteenä on toiminta ja järjestyneisyyttä tarkastellaan toiminnan myötä syntyvänä. Pennycook kuitenkin kritisoi suuntausta tutkijalähtöisestä otteesta sekä osallistujien perspektiivin ja subjektiivisen näkökulman huomiotta jättämisestä. Kriittisesti Pennycook suhtautuu myös sekä keskusteluntutkimuksessa että diskurssintutkimuksessa toisinaan havaitsemaansa – kuten hän sanoo, obsessiiviseen – kiinnostukseen vuorovaikutuksellisten ja kielellisten piirteiden mikroanalyysia kohtaan, minkä seurauksena tutkimuksen ulkopuolelle suljetaan niin subjektiivinen kokemus kuin laajempi yhteiskunnallinen tai sosiologinen näkökulmakin. Käytänteiden analyysi merkitseekin Pennycookin mukaan myös sitä, että lokaalisuutta ei ymmärretä sen ahtaimmalla mielessä.

Käytänteet muodostavat Pennycookin mukaan *nippuja*, joissa arkipäivän – tai instituutioiden – sosiaaliset ja kielelliset käytänteet ovat toisiinsa kietoutuneita. Käytänteet toimivat välittäjinä sosiaalisen rakenteen ja yksilöiden toiminnan välillä, mutta eivät kuitenkaan ole yksiselitteisesti redusoitavissa kumpaankaan. Tutkijoiden tavoitteena ei Pennycookin mukaan voi olla vain käytänteiden loputon kuvaaminen, vaan niiden perspektiivinen ymmärtäminen. Tätä tulkitsevaa ja laajemman kontekstin huomioivaa näkemystä hän mielestäni toteuttaa hyvin myös itse kirjassaan. Moni kaivannee mukaan myös perinteisempää mikroanalyysia.

Paikka: tapahtumisen näyttämöstä toiminnan osaksi

Teoksen keskeiset väitteet liittyvät paikkaan ja kielellisten käytänteiden paikantamiseen. Pennycookille paikka ei ole konteksti, jossa kielen käyttö tapahtuu, vaan konstituiva osa kielellistä toimintaa. Kun Pennycook puhuu paikantuneista käytänteistä, lokaalisuus ei merkitse paikkaa ”näyttämönä”, ”matriisina, johon kieli sijoittuu”, tai ”taustakanakaana, johon toiminta projisoituu”. Paikkaa ei nähdä myöskään yksinomaan kielenkäytön tai -käyttäjien sijantipaikkana, lokaationa. Paikassa ei siis *olla*, vaan siihen *osallistutaan*, tai sitä *tuotetaan*, osin juuri kielellisten käytänteiden avulla. Esimerkiksi kuvaa ja sanaa yhdistävillä graffititeoksilla voidaan luoda vastatekstejä viralliselle tekstimaailmalle – ja samalla määrittää omaa paikkaa ja paikallisuutta.

Lokaalisuus ei tässä yhteydessä myöskään merkitse globaalin vastakohtaa. Se ei ole mikronäkökulma, eikä välttämättä viittaa sellaiseen, joka on ”marginaalista”, ”pientä” tai ”lähellä”. Vaikka Pennycook ei vähättele marginaalisuuden näkökulmaa ja pitää esimerkiksi kielellisten vähemmistöjen tutkimusta arvokkaana, paikallisuuden näkökulma merkitsee hänelle ontologista sitoumusta siihen, että kaikki kielellinen tapahtuminen on paikantunutta ja kaikki kielelliset käytänteet ovat paikallisia.

Paikka liittyy siis olennaisesti sekä itse käytänteen käsitteeseen että käytänteiden toistuvuuteen: käytänteet sekä tapahtuvat että relokaloituvat paikassa. Tässä teoksessaan Pennycook ei juuri painota aikaa, ainoastaan mainitsee sen lyhyesti. Hänen ajattelunsa kuitenkin puhuu selvästi paitsi paikantuneisuuden myös laajemmin aika-paikkaisuuden puolesta. Aika

ja paikka ovat jakamaton kokonaisuus, ja käytänne aikapaikkaista toimintaa. Kun kielelliset käytänteet toistuvat ajassa, ne samalla relokaloituvat paikassa.

Siirtyvätkö käytänteet: Missä hip-hop syntyi?

Pennycook kritisoi metaforia, joiden mukaan kielellisillä ja kulttuurisilla ilmiöillä on yksi ydin tai alkupiste. Hän ottaa esimerkiksi ne mallit, joissa kielen leviämistä on kuvattu ikään kuin veteen heitetyn kiven aiheuttamina, keskuksesta etenevinä, aaltoina. Itse asiassa vesi ei oikeastaan sinällään liiku paikasta toiseen, vaan se energia, jonka putoava kivi aiheuttaa. Vesi liikkuu siis ”omassa paikassaan”, ja samoin kieli emergoituu siellä, missä sitä käytetään. Puhe kielellisten käytänteiden alkuperästä, leviämisestä tai siirtymisestä paikasta toiseen on siis Pennycookin mielestä osin harhaanjohtavaa: kielelliset käytänteet syntyvät käyttöpaikassaan.

Pennycookin esimerkkinä on englannin kielen globaalinen käyttö. Hänen mukaansa maailman eri puolilla käytävällä englannilla ei ole yhtä yhteistä alkuperää – esimerkiksi Brittein saarilla – vaan useita. Kun intialainen sanomalehtiteksti kertoo englanniksi temppelele-fanteista, se ammentaa paitsi englannin kielen konventioista, myös paikallisesta tapakulttuurista, uskonnosta, sanastosta ja journalismin globaaleista käytänteistä. Intiassa käytetty englannin kieli on siis paikalliseen upotettu käytänne, jolla on monta esi-isää tai -äitiä, ei vain yhtä. Samalla tapaa eri puolilla maailmaa esitetyn hip-hopin juuret ovat Pennycookin mukaan paitsi englantia puhuvassa ja pohjoisamerikkalaisessa populaarikulttuurin maailmassa, myös paikallisissa kulttuureissa: esimerkiksi niiden tanssin, ker-

ronnan ja musiikin keinoissa. Pennycook lainaa australialaista Wire MC:tä, joka toteaa hiphopin olevan ja ”aina olleen” osa Australian alkuperäisväestön kulttuuria. Pennycookin mukaan jo termien valinnalla tehdään merkittäviä eroja: kun puhutaan *englannista lingua francana* (ELF), tarkastellaan kieltä annettuna, kun taas *lingua franca -englanti* (LFE) ei hänen mielestään vastaavaa mielikuvaa anna.

Maailmanlaajuiset kielelliset ja kulttuuriset virtaukset eivät siis ole välttämättä kuvattavissa yhden alkuperän oletuksen avulla. Globalisaatioon viitataan kuitenkin usein homogenisoivana voimana, joka tuo kulttuurisia ja kielellisiä virtauksia lokaaliselle tasolle. Pennycook pyrkii tuomaan esiin täydentävän näkökulman viittaamalla jälkikolonialistiseen kirjallisuuteen sekä esimerkiksi Edward Saidin ja Walter Mignolon käytämiin käsitteisiin *maailmanlaajuisuus* (*worldliness*) tai *mondialisaatio* (*mondialization*). Tässä keskustelussa on pyritty tuomaan esille se, että lokaalisuus ei ole vain vastaanottavana osapuolena: paikalliset yhteiskunnalliset, poliittiset ja kulttuuriset olosuhteet tuovat käytänteisiin omat juonteensa. Paikassa muokataan ja uudistetaan globaaleja käytänteitä, kerrotaan uudelleen omia tarinoita, mutta siellä voidaan myös rakentaa vastarintaa ja luoda muutosvoimana. Hakiessaan osuvaa luonnehdintaa paikallisen ja globaalin suhteelle Pennycook viittaa ajatukseen siitä, että kielellisiä käytänteitä luonnehtii toisaalta *kiinnittyvyys* (*fixity*), toisaalta *virtaavuus* (*fluidity*). Käytänteet kiinnittyvät ja kiteytyvät esimerkiksi paikan, perinteen ja juurien kautta, mutta samalla niitä laittavat liikkeeseen esimerkiksi muuttoliikkeet, turismi sekä erilaiset kulttuuriset virtaukset. Suhdetta ei

pidä kuitenkaan nähdä vastakkainasetteluna: kiinnittyneisyys ja virtaavuus luonnehtivat yhtä hyvin globaalia kuin lokaaliskin tasoa.

Diversiteetti – mitä tulisi säilyttää?

Kielelliset käytänteet eri puolilla maailmaa ovat luonnollisestikin erilaisia. Viime aikoina on puhuttu varsin paljon kielellisestä monimuotoisuudesta, sen luonteesta ja sen säilyttämisestä. On olemassa useitakin viitekehyksiä, jotka viittaavat ’ekologiaan’ tai ’ekologiseen’ lähestymistapaan. Mikä sitten on Pennycookin mukaan kielellisten käytänteiden suhde ympäristöön ja miten hän määrittää oman teoretisointinsa kielestä paikallisena käytänteenä suhteessa näihin näkemyksiin? Teoksen tässä luvussa argumentointi etenee paikoin mutkikkaasti eivätkä kaikki väitteet täysin vakuuta.

Selvää on, että Pennycook suhtautuu kriittisesti niihin ekologisesti suuntautuneisiin näkemyksiin, jotka luottavat biologisiin analogioihin. Hän suomii tulkintoja, joissa hänen mukaansa kieli on rinnastettu lajiin ja kielellinen diversiteetti biologiseen, ja joissa on oletettu, että kielen säilyttäminen olisi myös ympäristöä säilyttävä toimenpide. Itse en ole aivan vakuutunut siitä, että näitä hänen kritisoimiaan näkökulmia olisi näin jyrkässä muodossa edes esitetty. Paikoin saa vaikutelman siitä, että Pennycook kritisoi ennemminkin ekologisesti orientoituneiden tutkijoiden mahdollisesti hiukan suoraviivaisia sananvalintoja tai lennokkaita metaforia.

Ymmärrän Pennycookin perusargumentin siten, että kielen näkeminen biologisena luonnonilmiönä ja useat siitä seuraavat väitteet – esimerkiksi analogia kielellisen ja biologisen diversiteetin välillä – ovat vääriä. Itse hän korostaa – var-

masti aivan oikein – sosiaalisen toiminnan roolia. Kieli ei ole verrattavissa lajiin siinä mielessä, että se ”sopeutuisi”, ”leviäisi” tai ”kuolisi sukupuuttoon”. Koska kieli on ihmisten sosiaalista ja kulttuurista toimintaa, kielet eivät kuole itsekseen, vaan esimerkiksi kolonialismin, kansanmurhien, rasismin tai poliittisen, koulutuksellisen tai taloudellisen syrjinnän seurauksena. Pennycook myös katsoo, että ympäristö ei tuota kielellistä diversiteettiä (tai sen vastakohtaa) vaan ihmiset. Paraatiesimerkit kielellisestä diversiteetistä – esimerkiksi kielimuotojen moninaisuus Papua-Uudessa-Guineassa – eivät hänen mukaansa kerro niinkään maantieteellisestä vaikeakulkuisuudesta ja siitä seuraavasta eristyneisyydestä, vaan yhteisöjen erottautumisen tarpeesta ja halusta luoda oma kulttuurinen maailma.

Pennycook suhtautuu kriittisesti myös ajatukseen kielellisen diversiteetin itseisarvosta. Ensiksikin: vaikka biologinen diversiteetti saattaisikin olla itsessään arvokasta ja potentiaalisesti hyödyksi ihmiskunnalle, kulttuurinen diversiteetti ei sitä välttämättä ole. Inhimillisessä käyttäytymisessä on myös sellaista vaihtelua, joka nähdään varsin yleisesti epäsuotavana. Näitä ovat sodat, väkivalta, lasten hyväksikäyttö ja monet muut inhimilliset, mutta yleisesti tuomitut käyttäytymisen muodot. Tästä seuraa, että myöskään kaikki kielelliset käytänteet – esimerkiksi sodanlietsonta, rasistinen puhe ja vihapuhe yleensäkin – eivät vain ole säilyttämisen arvoisia.

Argumentoinnin ytimessä tuntuu toisaalta olevan myös Pennycookin kritisoima kielikäsite. Koska hän itse – monien muiden tavoin – asettaa kyseenalaiseksi ’kielen’ toisista kielistä erillisenä, rajallisena yksikkönä, hän ei myöskään pidä tärkeänä puhua yksittäisten kielten

lukumäärästä tai säilyttämisestä. Koska kieli ei ole laskettavissa oleva yksikkö, niiden lukumäärän säilyttäminen ei ole tärkeintä. Tärkeää sen sijaan on säilyttää kielellisiä käytänteitä – ja ilmeisestikin juuri yllä olevan päätelmän mukaisesti – nimenomaan ”hyviä” käytänteitä.

Pennycook pelkää myös, että ne diskurssit, jotka asettavat vastakkain *uhana*laiset ja *kansalliset* kielet (ja/tai enemmistö- ja vähemmistökielet) vain kiertävät ja toistavat ”vääriä” kielikäsitteitä erillisistä autonomisista kielistä. Kielellinen diversiteetti ja sen säilyttäminen ei siis aina, välttämättä ja lähtökohtaisesti ole yksiselitteisen hyvä ja arvokas asia. Pennycook toteaa, että usein kieliä pyritään säilyttämään sinänsä hyvää tarkoitavain pyrkimyksin. Kun esimerkiksi uskonnollisia tekstejä käännetään, ja niiden kielellisiä käytänteitä tuodaan alkuperäiskieltä käyttävän yhteisön piiriin, kieli itse teknisessä mielessä voi säilyä, mutta paikalliset kielelliset käytänteet korvautuvat toisilla.

Pennycook siis toisaalta kannattaa monimuotoisuutta puolustavia näkökantoja, mutta korostaa, että monimuotoisuuden ei tule merkitä yksittäisiä kieliä luetteloivaa ja säilyttävää näkemystä. Kielten diversiteetin rinnalla – tai sijasta – tulisi pikemminkin puhua, Hallidayn termein ilmaistuna, semioottisesta diversiteetistä. Tämä on yksi – ja periaatteessa kannatettava – käsitys asiasta. Pohtia voi kuitenkin esimerkiksi sitä, olisiko kielistä, niiden asemasta ja säilyttämisen tarpeellisuudesta puhuminen kuitenkin nykyisessä yhteiskunnallisessa kontekstissa poliittinen välttämättömyys. ’Kieli’ on ilmaus, joka on perinteisesti legitimoinut tietyn yhteisön kielelliset oikeudet ja antanut sen kielellisille käytänteille aseman niin lainsäädännössä, yhteiskunnassa

kuin koulutuksessakin. Olisiko liian riskialtista luopua käsitteestä, jonka poliitikot, päättäjät ja kielipolitiikan suunnittelijat ymmärtävät?

Lopuksi

Teoksensa loppuluvussa Pennycook toteaa, että niin subjekti kuin kielikin ovat keskeneräisiä, jatkuvasti ”tekeillä”. Käsillä oleva kirja on paljolti esimerkki juuristään: se ei ole, eikä yritä olla, teoria kielestä, vaan ajattelua kielestä. Tässä se onnistuu mielestäni erinomaisesti. Niin rosoinen ja toisinaan hankala kuin kirja onkin, se tarjoaa varsin tiuhaan tuoreita ja vähän yllättäviäkin näkökulmia. Kriittiset näkemykset eivät varmastikaan miellytä kaikkia lukijoita. Omasta mielestäni kirja kuitenkin kutsuu lukijaansa jatkamaan ja jatkamaan tuota ajattelua – ja ehkä myös kyseenalaistamaan sitä. Monet kohdat herättävät halun pohtia niitäkin kielentutkimuksen alueita, joita Pennycook itse ei käsittele. Tähän mennessä kieltä on tarkasteltu paljolti tyhjiössä – ajasta ja paikasta eristettynä. Yllättävän usein tämä näkökulma on ollut sellaisenkin käytännönläheisiltä tuntuvien soveltavan kielitieteen alueiden kuin kielien oppimisen tutkimuksen ja kielitaidon arvioinnin tutkimuksen lähtöpisteenä. Näin ei tarvitse olla.

Pennycook uskoo, että kieltä ei tarvitse eikä tule tarkastella mielestä, maailmasta, kulttuurista tai moraalista erillisenä ilmiönä. Kielellisissä käytänteissä ei ole kyse kielenkäytön mekaanisesta ra-

kentumisesta, vaan niistä dynaamisista vuorovaikutusilmiöistä, joiden avulla ihmiset keskenään neuvottelevat merkityksistä, puhuvat valheita tai totuuksia, rakentavat luottamusta, kertovat itsestään, rakastavat ja vihaavat, luovat tarinoita tai tekevät politiikkaa. Uskon, että Pennycookin kirja omalta osaltaan enteilee myös uudenlaisten, maailmaan sitoutuneiden ja arvosidonnaisten tutkimuskäytäntöjen esiinmarssia kielitieteeseen.

Pennycookin teksti on terävää, osuvaa ja totunnaisia käsityksiä ravistelevaa. Osin se on myös hiukan toisteista, monimutkaista ja vaikealukuista. Teos ei ole oppikirja, eikä se sellaiseksi sovi. Omien sanojensa mukaan kirjoittajan tavoitteena ei ole rakentaa saussurelaisen kuvauksen tilalle toista systeemiä, vaan harjoitella ”toisin ajattelemisen taitoa”. Tässä teos onnistuu ja antaa myös lukijalle paljon. Esiteltävänä oli siis ajatuksia herättävä kirja, joka on sopivaa matkalukemista kielellisten käytänteiden maantieteen parissa löytöretkeileville kielentutkijoille ja sellaisiksi haluaville.

HANNELE DUFVA
etunimi.t.m.sukunimi@jyu.fi

Lähteet

- LINELL, PER 2005: *The written language bias in linguistics. Its nature, origins and transformations*. Routledge: London.
- PENNYCOOK, A. 2001: *Critical applied linguistics. A critical introduction*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.